

تأثیر و تأثرات تعاملات اجتماعی بر خلق مکان در معماری اسلامی

مینو قره‌بگلو^۱، امیرحسین فرشچیان^۲، زهرا محمدعلیان^۳

استادیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز

دانشجوی دکتری معماری اسلامی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز

کارشناس ارشد معماری دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد واحد همدان

AmirFarshchian@Tabriziau.ac.ir

چکیده

اندیشمندان و طراحان مفهوم تعاملات اجتماعی را قوام‌دهنده‌ی روابط متقابل انسانی نام نهاده‌اند. هدف و انگیزه انسان‌ها از ارتباط با یک‌دیگر در اندیشه‌های برخی متفکران، تحت این دو موضوع قابل بررسی است: ۱- درونی شدن هنجارها؛ ۲- همبستگی محدود. جهت تبیین این مفهوم متناسب با فرهنگ اسلامی-ایرانی کشور می‌بایست به ریشه‌یابی آن نزد متفکران اسلامی پرداخت. اسلام به عنوان یک دین کاملاً اجتماعی، تمام توجه خود را به مراتب زندگی و تحقق امت واحد اسلامی منتج شده از تعاملات مطلوب دارد. مقاصد رفتاری اجتماعی که از کالبد انتظار می‌رود آن را برآورده سازد، برحسب میزان وابستگی به حوزه فردی و جمعی در پنج زده طبقه‌بندی می‌شود: خلوت، قلمروپایی، ابراز هویت، ارتباط‌معنایی با محیط و تعامل اجتماعی. این تحقیق درصدد پاسخ‌گویی به این سؤال است که چه مؤلفه‌های محیطی می‌توانند تعریف‌کننده مکان تعاملات اجتماعی مطلوب از نقطه‌نظرات اندیشه اسلام باشند. در راستای پاسخ‌گویی به این سؤال، این نوشتار در گام اول با رویکرد کیفی موضوع تعاملات اجتماعی (سازوکار متحدکننده امت واحد) را از منظر اندیشه‌های اسلامی مورد واکاوی قرار خواهد داد. در گام دوم سطوح مختلف مؤلفه‌های محیطی تأثیرگذار بر اجتماع‌پذیری در معماری مورد تدقیق قرار خواهد گرفت. در گام سوم با مطالعات میدانی محدود در چند نمونه کاربری فرهنگی-اجتماعی در شهر تبریز، تعاملات اجتماعی حادث در این فضاها از منظر این نوشتار مورد بررسی قرار خواهد گرفت. دستاورد نهایی این تحقیق یافته‌هایی در خصوص تأثیر مؤلفه‌های محیطی و نحوه استفاده مناسب از این مؤلفه‌ها در خلق فضای تعاملات اجتماعی سالم با توجه به مفاهیم ارزشمند اسلامی است.

واژگان کلیدی: تعاملات اجتماعی؛ معماری تعامل‌پذیر؛ هنجار؛ جامعه اسلامی

۱- مقدمه

رفتارهای افراد در عین حال که نشان‌دهنده‌ی شخصیت و سطح آگاهی و دانش و تعهد آنها نسبت به دیگران است به همان سبب بر اجتماع نیز تأثیر می‌گذارد. به تعبیر دیگر فضای معماری اجتماع‌پذیر به مثابه یک کلیت یک پارچه است که حاصل برآیند فعالیت‌ها و رفتارهای انجام شده توسط افراد آن است. افرادی که رفتارهای ناهنجار دارند کلیت فضای تعامل‌پذیر را برهم زده و شاکله فضا را از بین می‌برند، متقابلاً افرادی که متعهدانه و مطابق هنجارهای اجتماعی رفتار می‌کنند، گام‌هایی را برای اصلاح فضاهای اجتماعی و حرکت در مسیر تکامل آن برمی‌دارند. همه کاربران فضاهای معماری در مقابل یک‌دیگر و کلیت فضاهای اجتماع‌پذیر مسئولند. آموزه‌های اسلام نکات فراوانی را در خصوص نوع تعاملات و روابط اجتماعی إبراز می‌دارد که در واقع تعاملات اجتماعی را یک عنصر مثبت و لازمه جامعه قلمداد و مؤمنان را نسبت به این امر نصیحت می‌نماید. اندیشه‌های دینی مفهومی است که به‌علت برخورداری بودن از عناصر فکری، رفتاری، عاطفی و اجتماعی هنوز بسیاری از متفکران و اندیشمندان به تعریف واحد و قابل‌قبولی از آن دست نیافته‌اند. به هر حال، مقصود از اندیشه‌های اسلام به مثابه مجموعه‌ای از باورها، عقاید، ارزش‌ها و قوانین اجتماعی، عبادی و معاملات است که از طریق وحی و نبوت به بشر رسیده است. وضعیتی که امروزه از آن به عنوان تعاملات اجتماعی تعبیر می‌شود، ریشه در هنجارها و ارزش‌های جامعه و افراد آن دارد و به وسیله‌ی درونی شدن هنجارها و ارزش‌های اجتماعی،